

Мўғул татар қиссаси

8- қисм

[Ўзбекча – Uzbek – الأوزبكي]

АБУ АБДУЛЛОҲ аш-ШОШИЙ

Нашрга тайёрловчи: Шамсиддин Дарғомий

2012 - 1433

IslamHouse.com

﴿ قصة التتار [المغول] ﴾

الحلقة الثامنة

« باللغة الأوزبكية »

أبو عبد الله الشاشي

مراجعة: شمس الدين درغامي

2012 - 1433

IslamHouse.com

Бисмиллаҳир роҳманир роҳим

Барча мақтовлар Оллоҳга хосдир. Унга ҳамду сано ва истиффорлар айтамиз, Ундан ёрдам сўраймиз, нафсларимиз ҳамда ёмон амалларимиздан паноҳ тилаймиз. Оллоҳ ҳидоят қилган кимсани адаштирувчи, адаштирган кимсани ҳидоят қилувчи йўқдир. Мен шериксиз, ягона Оллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва Муҳаммад унинг бандаси ва элчисидир, деб гувоҳлик бераман.

Ўтган суҳбатимизда:

- Ҳижрий 620 йилда содир бўлган энг муҳим воқеалар;
- Мўғулларнинг Россияда Болгарлар қаршида мағлубиятга дучор бўлиши;
- Аксарият мусулмон диёрларидан чигиртка балосининг чиқиши;
- Ибн Ҳоким Анадолнинг Грузия мамлакатига ҳоким бўлиш илинжида насронийликни қабул қилиши;
- Гиёсиддин ибн Хоразмшоҳнинг Эрон ва унинг атрофидаги ҳудудларга ҳукмрон бўлиши ва Аббосийлар халифаси уни заифлаштиришга ва унинг давлатини парчалашга ҳаракат қилиши;
- Ҳижрий 621 йилда содир бўлган энг муҳим воқеалар;

- Форс минтақасининг Ғиёсиддин билан Саъдуддин ибн Дакла ўртасида тақсимланиши;
- Эронда мўғул-татарлар мусулмонларни қатл қилиши;
- Чигирткаларнинг чиқиши ва қурғоқчилик келиши, кабилар мавзумиз бўлган эди.

Мангубердининг Эронга ҳукмронлиги ва Аббосийлар халифалигини ағдаришга ҳаракати

Мўғуллар қиссаси ҳижрий 616 йил/мелодий 1219 йил бошланган эди, шу онгача зикр қилганларимиз атиги олти йил ичида содир бўлди. Сўнгра ҳижрий 622-623 йилларда, яъни мелодий 1225-1226 йилларда мўғулларнинг ҳаракати сусайди, Хоразм давлатининг ғарби ва Эроннинг шимолига ора-сира ҳужум қилишгагина чекланди. Бутун эътиборларини эгаллаб олган кенг минтақаларда мустаҳкам ўрнашишга қаратди. Лекин бу йилларда янги ҳодиса юз берди, ҳодисалар саҳнасига кутилмаганда Жалолоддин Мангуберди чиқди. Ҳиндистон Жалолоддинга торлик қилиб, у ерлар билан қаноатланмади. Шунингдек, Ҳиндистондаги ғурий шоҳлари билан алоқаси яхшиланмай, Эронга ўтишга қарор қилди.

Ҳижрий 622 йил/мелодий 1225 йил Жалолоддин кўлдан бой берган подшолигини ахтариб Эрондаги Хузистон (рус. Хузестан) ерларига кирди. У подшонинг

Ўгли эди ва шу сабаб Хоразмшоҳларга тегишли султонликни қайтариб олишни истади. Жалолиддин ва унинг қўшини ўта заиф бир ҳолатда эди, улар Хузистонни ва унинг халқини талон-тарож қилиб, отулов ва ғаниматлар эвазига зарур бўлган кучни тўплаб олдилар¹. Ўша кунларда Эроннинг шимолига укаси Гиёсиддин, жанубига эса Саъдуддин ибн Дакла ҳоким эди.

Жалолиддин Мангуберди ота бир укаси Гиёсиддинга қарши урушиш ниятида Саъдуддин ибн Дакла билан тил бириктирди. Жалолиддин Мангуберди Форс минтақасининг жанубидан шимолига қараб босиб, Эроннинг ғарбигача етиб келди ва уни эгаллади. Жалолиддин Мангуберди Ироқдаги Аббосийлар халифалигига яқин келиб қолганлигини кўрди, хилофат билан ўтмишдаги келишмовчиликларини ёдига олиб, хилофат устига лашкар тортишга қарор қилди.

Ўша вақтлардаги бошлиқлар сиёсатни тўғри баҳолашдан бебаҳра эдилар. Жалолиддин Басра шаҳрини –мусулмон шаҳарни– икки ой давомида камал қилди, лекин уни ишғол қилиш насиб қилмагандан сўнг, уни ташлаб шимол тарафга қараб йўналди². Боғдодга яқинлашди ва уни қамал қилди. Халифа Носир ўзидан ва шаҳаридан айрилиб қолишдан кўриқиб, шаҳарнинг

¹ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/425-426)

² Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/426)

кўрғонини кучайтирди ва кўшин ҳозирлади³. Лекин у жанг ва аскарый билимлардан беҳабар, жанг қилишни ҳам билмайдиган киши эди. Шунда халифа Носир хунук, жирканч, манфур ва ақлга ҳам сиғмайдиган бир ишга қўл урди. Ибнул Асир –рахимахуллоҳ– унинг бу ишини шундай тасвирлайди: "Бир ишга қўл урдик, бу иш улкан гуноҳ бўлиб, барча гуноҳлар унинг олдида кичик бўлиб қоларди. Жалололиддинга қарши курашишга мўғуллардан ёрдам сўраб элчи жўнатди, ваҳоланки, у мўғуллар тарихи ва уларнинг мусулмонларга олиб борган қирғинларини жуда яхши биларди".

Агарчи ҳамма ноҳақлик Жалололидин томонда ва бутун ҳақиқат халифа томонда бўлса ҳам халифа мўғуллардан нажот сўраши керакмиди?! Халифа мўғуллар Жалололидин ишини битириб, кейин бевосита унга ўтишини билмасмиди?! Мусулмонлар халифаси ҳокимлигини арзимаган вақтга чўзиш ва Жалололидинга қул бўлишдан кўра мўғулларга қул бўлиб ўлишни хоҳладими?!

Жалололидин ҳам халифадан яхшироқ ишни қилгани йўқ. У мусулмонлар жамоасини парчалаб, кучини мусулмонларга кўрсатди ва "муштум зўр" бўлди. Мен Жалололидинни Саддам Ҳусайнга ўхшатаман, – дейди доктор Сиржоний. Мўғуллар дастидан дунё ёниб қул

³ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Нихоя" (17/131-132)

бўлаётган бир пайтда, Жалолиддин Аббосийлар халифалигига уруш очди. Саддам Ҳусайн ҳам Афғонистон, Фаластин, Чеченистон ва Кашмирда уруш жўшиб турганда, Қувайтга уруш очган эди.

Жалолиддин ҳам сиёсий, ҳам ахлоқий жиҳатдан чегарадан чиққан бўлса, бу муаммоларни ҳал қилиш ва маънавий касалликларни даволаш, ҳаргиз хавфли ва даҳшатли кофирлар қувватини ислом ўлкаларига киритиш билан бўлмас эди. Аббосийлар халифаси гўё чўғдан сақланаман деб, оловдан ёрдам сўраган киши ёки уйига тушган ўғридан кутиламан деб, ўша минтақанинг энг катта қароқчисидан ёрдам сўраган кишидек эди. Қароқчи нима қилиши мумкин? У ўғрини уйдан ҳайдаб, уни ўзи эгаллайди, балки бутун бинони босиб олиши турган гапдир. Ва лаа хавла валаа қуввата иллаа биллаҳ!!

Субҳаналлоҳ, ўша вақтда мўғуллар бошқа ишлар билан банд бўлганидан халифага ёрдам қўлини чўзмади. Жалолиддин ҳам Боғдодга кира олмасдан уни тарк қилиб, бошқа ўлкага қараб юрди. Жалолиддин ва у билан бирга бўлган Хоразм армиясининг босқинлари мусулмон ўлкаларга бўлиб, ваҳшийлик ва бузғунчиликдан иборат эди. Улар гўёинки мўғуллардан қаҳри каттиқликни таълим олгандек, бир неча йиллар давомида мўғуллар зулмидан эзилган халқларга раҳм-шафқат қилиш ўрнига ислом диёрларида ўлдириш, асир

олиш, талон-тарож ва вайрон қилиш ишларини амалга оширдилар. У ҳам халқларни азоблашда ўз иштирокини бошлади, унинг султонлиги Форснинг жанубидан то Касбий денгизининг шимоли-ғарбий минтақаларигача етди. Бу минтақа анчагина кенг, бироқ унинг барча минтақалари изтироб ва ғалаёнли бўлиб, бунга кўшимча тарзда бу минтақалар аҳолиси қалбида адоват, нафрат беҳисоб даражада эди. Жалолиддин сиёсий хусумат, фирибгарлик ва беқарорликни отаси Алоуддин Муҳаммад Хоразмшоҳдан мерос олган эди. Бундай сиёсат умматнинг бошига фақат оғир кулфатларни келтириши туган гап, кошки мусулмонлар буни англаб етсалар...

Аббосийлар халифа Зоҳирнинг волий бўлиши ва унинг даври

Ҳижрий 622 йил рамазон ойининг охири кунларида/мелодий 1225 йил октябр ойида золим, мустабид, фосиқ халифа Носир Лидийниллаҳ оламдан кўз юмди, у 47 йил халифа бўлган эди. Ундан кейин халифалик тахтига ўғли Зоҳир Биамриллах ўтирди. У халифа бўлганда 52 ёшда эди, Ибн Касир – раҳимахуллоҳ– "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя"да Аббосийларга бу кишидан кўра ёши кекса инсон халифа бўлмаган⁴, деб ёзади. У отасининг бутунлай акси бўлиб, солих,

⁴ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/132-133, 135)

такводор инсон эди. Шу кунгача жуда нодир суратда амалга ошган икки Умардек адолат ва эҳсонни қоим қилганидан, ҳатто Ибнул Асир –раҳимахуллоҳ– "ал-Камил фит-Тарих" китобида у ҳақда шундай дейди: "Агар бирор киши халифа Умар ибн Абдулазиздан сўнг хилофатга бу инсондек киши волий бўлмади, деса рост сўзлабди"⁵. У отаси томондан тортиб олинган ерларни эгаларига қайтарди, халқнинг зиммасидаги катта солиқларни бекор қилиб, инсонларга ўз ҳуқуқларини қайтариб берди, мазлумларни маҳбусликдан озод қилиб, фақирларга садакалар берди, ҳатто унинг ҳақида бундай издан чиққан, бузилган даврда тамоман ғариб эканлиги айтилди⁶. Унинг отаси Носирнинг халифалик замонида бир йилда халқ зиммасига солинган солиқ миқдори 80 минг динор эди⁷.

Ибнул Асир –раҳимахуллоҳ–нинг ушбу сўзларидан ажабланасан киши: "Мен унинг халифалик даври қисқа бўлишидан кўрқаман, чунки замонамиз ва халқимиз унинг халифалигига лойиқ эмас, деб дўстларимга кўп айтардим"⁸.

⁵ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/441)

⁶ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/441)

⁷ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Нихоя" (17/135), Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/441)

⁸ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/441)

Жамият шу даражада бузилган эди. Ибнул Асирнинг гумони рост чиқди, ҳижрий 623 йил 14 ражаб куни⁹ (Ибн Касир 13 ражаб, жума куни¹⁰, деб хабр берган)/мелодий 1226 йил 18 июл куни амирул муъминин халифа Абу Наср Муҳаммад ибн Носир Лидийниллах (лақаби Зоҳир Биамриллах) 9 ойдан кейин оламдан ўтди. Халифалик муддати 9 оyi 14 кун давом этган эди¹¹. Лекин шунга қарамай, ровийларнинг зикр қилишича, у йўқолиб кетган адолатни янгилади, унутилган эҳсонни хотирлатди. Унинг даврида нарҳ-наво жуда паслади, Ироқда 9 ой ичида иқтисод жуда яхшиланди. Бу ҳолат оқил кишига сир бўлмаган аломатдир. Ер юзида ўзгармайдиган собит қонунларни ўрнатган Оллоҳ таолога ҳамдлар бўлсин. Халифа Зоҳирдан кейин халифаликка унинг катта ўғли (исми) Абу Жаъфар Мансур (лақаби) Мустансир Биллах тахт вориси бўлди¹²...

Мангубердининг Халат шахрига қамали ва кирғини

Жалололиддин мусулмонларга қарши жанг қилишда давом этди. У ҳижрий 623йил 15 зулқаъда душанба

⁹ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/456)

¹⁰ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/147-148)

¹¹ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/456), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (140)

¹² Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/149-150), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (140)

куни¹³ мусулмон Халат шаҳрини камал қилиб, бир неча бор ҳужум уюштирди ва ундаги жуда кўп халқни ўлдирди. Хоразм армияси бу ўлкадаги барча нарсани талон-тарож қилиб, халқни маҳрум қилди, ҳатто муслима аёлларни ҳам асир қилиб ўзлаштириб олишди. Улар 23 зулҳижжа, яъни 22 декабр сешанба куни¹⁴ қаттиқ совуқ бошланиб, қор учқунлай бошлагандагина Халат шаҳрини тарк қилди. Бундай ахлоқий, фаҳмий, сиёсий, ҳукмий ва бошқа нарсалардаги разиллик ва тубанликнинг мантиқий ечимини топиш ўта мураккаб. Агар бу ҳодисалар аксар манбаларда зикр қилинмаганда эди, ақлга тўғри келмайди, деган бўлар эдик, лекин...

Ва лаа ҳавла валаа қуввата иллаа биллаҳ...

Чингизхоннинг ўлими

Ҳижрий 624 йил рамазон ойининг ўрталарида/ мелодий 1227 йил 25 август куни муҳим ҳодиса юз берди, қонхўр, золим, ваҳший, жиноятчи мўғул хони Чингизхон –Оллоҳнинг лаънати бўлсин– 72 ёшида ўлди¹⁵. Унинг ҳаёти қонга, қон тўкишга, босқинчилик ва талон-тарожга тўлган эди. Шарқдан Кореядан бошлаб,

¹³ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/461)

¹⁴ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/461)

¹⁵ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/158-159), Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (168), Рошидуддин "Жомиъут-таварих" (28)

ғарбдан Форс минтақасини ўз ичига олган жуда кенг мамлакатнинг ҳокими бўлди. У бу мамлакатини башариятнинг, хоссатан мусулмонларнинг қирғини эвазига барпо қилди. Лекин ҳамма айб мўғулларда эмас, мусулмонларни ўз ерларида душман хоҳлаган бузғунчилигини қилишига кўйиб берадиган даражада заифлик ҳолатига олиб борганлар, бу хунларга шерикдурлар.

Чингизхон ўлиmidан сўнг, атроф бўрон сўнгани каби нисбий осойишта ҳолатга келди. Мўғуллар тақрибан Эроннинг ярмигача эгаллаган эди. Жалололдиннинг мамлакати эса, Эрон ва Касбий денгизининг ғарбий минтақаларигача чўзилган эди. Уруш тўхтади ва ҳар иккала тараф эга бўлган жойларидан мамнун эдилар.

Ҳижрий 624 ва 627 йиллар орасида мусулмонларнинг ҳолати

Уч йил ҳижрий 624-627 йил/мелодий 1227-1230 йиллар ораси нисбатан тинч кечди. Бу босқичда мусулмонлар ўрталаридаги хилоф, низо, нифок, адоват ва бузуқ ахлоқларида давом этди. Улар мўғул саркардаси Чингизхоннинг ўлими оқибатида мўғулларга етган катта мусибат замонидан фойдаланмади, сафларини бирлаштириб, Ислом ўлкаларини мўғуллардан озод қилмадилар, аксинча ўзлари билан

Ўзлари овора, бир-бирлари билан жанг қилдилар. Бундай ҳолат фақат Ироқ ва Эроннинг ғарбий минтақалари, Жалолиддин билан Аббосийлар халифаси орасида содир бўлмади, балки бутун ислом оламида юз берди. Ислом оламидаги барча минтақаларда фитна, жанжал, кўзғалонлар авжига чиққан эди, Шом ва Мисрда мусулмон амирлар ўртасида урушлар тўхтамади, гаплари бир жойдан чиқмади, ваҳоланки, бу минтақалар ҳокимлари Айюбийлардан ва улар орасида кучли қариндошлик ришталари бор эди. Шунга қарамай, баъзан ота-она бир, туғишган ака-укалар орасида уруш содир бўлди. Субҳаналлоҳ.....

Мусулмонларнинг байтул Мақдисни насронийларга топшириши

Ҳижрий 626 йил/мелодий 1229 йил ўта нохуш воқеа содир бўлди, бундан 40 йил олдин Салоҳиддин Айюбий –раҳимахуллоҳ– салибчилар кўлидан сулҳ йўли билан озод қилган байтул Мақдис насронийларга таслим қилинди. Шомдаги мусулмон амирлар Мисрга уруш қилишда ёрдам беришлари эвазига байтул Мақдисни насроний салибчиларга беришга қарор қилишди¹⁶. Ўша вақтдаги кулфат қай даражага борганини бир тасаввур қилинг-а!

¹⁶ Ибнул Асир "ал-Камил фит-Тарих" (12/482)

Оллоҳ таолодан қувват ортидан заифлик, азизликдан сўнг хорлик ва нусратдан кейинги мағлубиятдан паноҳ сўраймиз. Мусулмон ўлкалардаги бу ҳодисаларни кўрганингизда, бу бепоён минтақаларнинг нуфуси ва бойликлари беҳисоб бўлган холида мўғуллар уларни босиб олиш сабабини англаб етасиз. Бу Оллоҳ таолонинг борликдаги ўзгармас қонунидир. Қайси давлатнинг аҳволи мана шундай бўлса, уни тоғутлар эгаллаб олиши турган гап. Оллоҳ аzza ва жалла фақат ва фақат ўзига ёрдам берганларга ёрдам беради,

"Агар сизларга Оллоҳ ёр бўлса, ҳеч ким сизлардан ғолиб бўлмас. Ва агар сизларни ёрдамсиз қўйса, Ундан ўзга ҳеч бир зот ёрдамчи бўлмас"¹⁷

Ҳижрий 628 йилда содир бўлган ҳодисалар

Ҳижрий 628 йил/мелодий 1231 йил мўғул-татарлар Ислом оламига ваҳший юришини янгидан бошлади. Чингизхоннинг ўлимидан сўнг, мўғулларга унинг ўғли Ўқтой хоқон бўлди (х.628/м.1229)¹⁸. Рум давлатининг бошлиқлари "Қайсар", Форс давлатининг бошлиқлари "Кисро" деганига ўхшаш, "Хоқон" ҳам мўғул бошлиқларининг лақаби эди. Ўқтой тўрт йил давомида Мўғулистон ва Хитой минтақаларида давлатни

¹⁷ Оли Имрон-160

¹⁸ Доктор Али Мухаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (140)

бошқарди, сўнгра у Ислон диёрларига яна кўшин тортишни, Россия ерларини тўлиқ эгаллаб, Европа минтақасига ўтишни фикр қилди...

Мўғулларнинг Ироқ хужумидан бош тортиши

Ўша вақтлар Ўқтой Аббосийлар хилофатига уруш очишдан воз кечди, бунинг бир неча сабаблари бор эди:

Биринчи: Боғдоднинг ўта мустаҳкам кўрғонлангани, ўша пайтлар Боғдод дунёдаги энг мустаҳкам кўрғонли шаҳарлардан бири эди. Зеро, бу шаҳарнинг ёши 500 йилга яқин бўлиб, нуфуси уч миллион ёки ундан ортиқроқ эди.

Иккинчи: Ироқ, Шом ва Мисрдаги мусулмонларни оёққа турғизиб юборишни хоҳламади, хилофат гарчи заиф ҳолатда бўлсада, мусулмонлар учун ўта муҳим аҳамият касб этарди.

Учинчи: Ўқтой ўз босқинининг охриги қадамини Аббосийлар хилофати бўлишини фикр қилди, унга қадар Боғдоднинг атрофини ўраб турган минтақаларни эгаллаб, сўнгра бутун Ироқни забт этмоқчи бўлди.

Мўғулларнинг Мангуберди давлатига хужуми ва унинг ўлими

Янги ҳокон Ўқтой Ислом оламига юриш қилишда мўғул қўшинига моҳир лашкарбоши Шўрмағонни (рус. Чормаган) бош қилди ва беҳисоб, улкан қўшин тўплади. Сўнгра Ислом диёрларига қараб отланди. Мўғуллар илк хужумни бошлаган диёр, Жалолоддин Мангуберди қўл остидаги Эроннинг ғарбий минтақаси бўлди¹⁹. Шўрмағоннинг 30 минг қўшини билан Жалолоддин қўшинлари орасида қаттиқ жанг содир бўлди, бу жангда Жалолоддин аччиқ мағлубиятга учради ва отаси қилган ишни қилди, яъни қочиб қолди! Аскарларидан тўлиқ ажралиб, Ирокнинг шимолига етиб келди. Мўғул қўшини бу ерлардаги "хўлу-қуруқ бор нарсани еб битирди" ва жуда қисқа вақт ичида Эронни тўлиқ эгаллади.

Жалолоддин Мангуберди Ирокнинг шимолига ёлғиз, қочоқ бир аҳволда етиб келди. У мўғуллардан қочиб, якка ўзи қишлоқлар ичига кирган ва бир неча ой ғоиб бўлган эди. Унинг тирик ё ўликлигини ҳеч ким билмас эди. У Акрод қишлоқларидан бирида бир деҳқоннинг уйига келади. Деҳқон сен кимсан? – деб сўрайди. Султон деҳқоннинг хузурида омонлик ва эҳтиромни қасд қилиб, мен Хоразм шоҳиман, – дейди.

¹⁹ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (145)

Дехқон буни эшитган заҳоти: Э, хуш келибсиз! – деб, унга эҳтиром кўрсатиб, едириб, ичириб меҳмон қилади. Жалололиддин уйқуга кетганида, уни болта билан чошиб ташлайди²⁰, сўнг унинг калласини Ироқнинг шимолий минтақаси ҳокими Ашроф Одилга тақдим қилади. Чунки Жалололиддин илгари Ашроф Одил билан узоқ муддат уруш қилган эди. Шундай қилиб, Жалололиддин Мангуберди қиссаси ҳижрий 628 йил шаввол ойининг ўрталарида/мелодий 1231 йил август ойида фожиали ва мудҳиш суратда яқун топади²¹.

Муттафақун алайҳи ҳадисда, Абу Мусо ал-Ашъарий разияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: Расулуллоҳ –соллаллоҳу алайҳи ва саллам– дедилар: **"Оллоҳ таоло золимни маълум вақт қўйиб қўяди. Токи (бир кун) уни (азоб билан) ушлаганида, қўйиб юбормайди (саломат қўймайди)", дедилар, сўнг қуйидаги (хўд сураси, 102-ояти)ни ўқидилар: "Раббингиз (аҳли-эгалари) золим бўлган шаҳарларни ушлаганида, мана шундай ушлар. Унинг ушлаши-азоби аламли ва қаттиқдир"**²². Расулуллоҳ – соллаллоҳу алайҳи ва саллам– нақадар рост сўзладилар. Жалололиддин қочиб кетганидан кейин, бутун Форс минтақаси мўғулларга таслим бўлди, фақат Эроннинг

²⁰ Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/191)

²¹ Доктор Али Муҳаммад Саллабий "ал-Мўғул байнал-интишор вал-инкисор" (145), Ибн Касир "ал-Бидаяту ван-Ниҳоя" (17/191)

²² Бухорий (4345), Муслим (4687), Байхақий (6961) ривоятлари

кичик ғарбий минтақасигина колганди, у ерлар шиаларнинг Исмоилия тоифаси кўл остида эди.

Мўғулларнинг Азарбайжонни босиб олиши

Ҳижрий 629 йил/мелодий 1232 йил Шўрмағон босқинчилиқни давом эттирди ва Азарбайжонни қайтадан эгаллади. Сўнгра у урушни тўхтатишга ва бу минтақаларда султонлигини мустақкамлашга қарор қилди. Ҳижрий 629-634/мелодий 1232-1237 йиллар 5 йил мобайнида уруш тўхтади. Бу даврда бирорта мусулмон ҳаракат қилмади, мўғулларга бош кўтармади. Ваҳолангки, Форс ва Азарбайжондан бошқа ерлар: Ироқ, Мосул, Миср, Ҳижоз, Шом ва бошқа ўлкаларда соннинг мусулмонлар бор эди. Лекин улар мўғулларга қарши оёққа туриш фақат Форс ва Азарбайжондагиларга хос, омма мусулмонларнинг иши эмас, деб билишди. Мўғуллардан омонда бўлган шаҳарлар, мўғуллар зулмида қолган ўлкаларга ёрдам кўлини чўзишлари вожиблигини ва бир кун келиб ўзларининг бошларига ҳам шундай кунлар келишини ҳис қилмадилар.

Форс, Азарбайжон ва Хоразм давлатидаги мусулмонлар ажам (араб бўлмаган) бўлиб, саҳиҳ исломий тушунчалардан бироз узоқроқ, дин асосларидан сал беҳабарроқ эди, десак, Ироқ, Шом, Миср ва Ҳижоз мусулмонлари аксарият араблар эди, улар бу нарсаларни яхшироқ билардилар, лекин араблар

ажам биродарларини кўллаб-қувватламади, улар ўзларининг мўмин биродарларини бегоналардек кўрдилар. Зеро, Оллоҳ таоло марҳамат қиладики:

"Мўминлар ҳеч шак-шубҳасиз оға-инилардир"²³

Араб миллатига мансуб мусулмон, биродари ҳисобланган турк, афғон, чечен, ҳинд ёки ўзбекнинг аҳволини ҳис этмаслиги, ўта манфур ва хунук иш бўлиб, ислом уммати белини синдирадиган амалдир. Ислом дини ирқчилик, миллатчилик, ранг, жинс ва насаб билан эмас, балки фақат Оллоҳ ва Расулига иймон, саҳиҳ ақида билан бирлашади.

Имом Аҳмад Абу Назро –раҳимахуллоҳ–дан мурсал санад билан ривоят қилган ҳадисда, Расулуллоҳ – соллаллоҳу алайҳи ва саллам–: ***"Эй одамлар! Огоҳ бўлинг! Албатта, Роббингиз бирдир. Албатта, отангиз бирдир. Огоҳ бўлинг! Арабнинг ажамдан (яъни араб бўлмаган кишидан), ажамнинг арабдан, шунингдек қизил танлининг қора танлидан, қора танлининг қизил танлидан тақводан бошқасида афзаллиги йўқ"***, – дедилар²⁴.

²³ Хужурот: 10

²⁴ Аҳмад ривояти (5/411, 23536)

Диннинг олтин қонуни – исломда ирқчилик ва миллатчиликка ўрин йўқ, инсонлар орасидаги фарқ фақат тақво биландир.

Мўғуллардан енгилишимиз сабаблари

Дарсларимизда зикри ўтган, мусулмонлар ўртасидаги маънавий касалликларни мухтасар кўринишда зикр қиламиз:

Биринчи: Мусулмонлар қалбларига дунё муҳаббати ўрнашиши. Агар қалбга дунё муҳаббати кирса, ундан охират, шарият ва барча фазилатлар муҳаббати кўтарилади.

Иккинчи: Мусулмонлар ўртасида кенг тарқалган буғзу-адоват, ўзаро жанжал ва тортишувлар. Бунинг оқибатида қариндош-уруғ, оға-инилар орасида урушлар юзага келди.

Учинчи: Жиходни ва унга тайёргарликни тарк қилиш, мусулмонларда жангговор руҳдаги тарбиянинг йўқлиги. Қайси қавм жиходни тарк қилса, хор бўлади.

Тўртинчи: Ҳарбий сармоя, фикр, сиёсий мулоҳаза, жанг малакаси ва жанг учун қурол-аслаҳа тадбири йўқлиги. Ўша дамда Ислом умматида ҳарбий тадбирнинг бирор тури мавжуд эмасди.

Бешинчи: Ирқчилик ва миллатчилик. Бошқа миллатдаги мусулмонларни биродар, деб билмаслик.

Аслида бу маънавий касалликлардан биттаси умматни ҳалокатга бошлашга кифоя. Ўша даврда уммат ичида бу касалликларнинг барчаси жамланган эди. Шундай экан, умматнинг ҳолати қандай бўлиши мумкин? Бу маънавий касалликлар ислом умматида содир бўлган мўғул истелосини шарҳлайди.

Шўрмагон 5 йил ўзини анчагина ростлаб олди, сўнг янги мўғул юришига қадам қўйди, лекин бу сафар унинг босқини янги минтакаларга, ўзгача услуб ва сиёсат билан бўлди. Бу босқиннинг тафсилотлари қандай бўлди? Ислом олами уларни қандай қаршилаб олди? Мўғуллар Ироққа ҳужум қилишга киришдимиз? Ваҳший мўғул юришида салибчилар қандай ўрин тутди? Бу саволларга ечимни келаси дарсларимизда топамиз, иншааллоҳ.

Валлоҳу таъала аълам....

Оллоҳ субҳанаҳу ва таолодан унинг ер юзида жорий қилган қонунларини билдиришини, манфаатли бўлган илмни таълим бериб, таълим бергани билан фойдалантиришини ва тарихни бизларга ибрат қилишини сўраймиз, албатта у Оллоҳнинг қўлида ва у бунга қодир зотди.

Вассаламу алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ.